

Küçük Asya Sikkeleri'nde Grifon Tipleri

Types of Griffins on Asia Minor Coins

Göktürk Ömer ÇAKIR*

Özet: Grifon; Mısır, Mezopotamya veya Suriye tasvir sanatlarında ilk ortaya çıktığı andan itibaren binlerce yıl sonrasına uzanacak bir betimleme ve anlam bütünlüğüne sahiptir. Suriye'nin güneş tanrısı Malakbel'le, Mısır'da yine güneş tanrısıyla olan bağı, Hindistan'da Helios kültüyle ve Hellen dünyasında Apollon'la olan ilişkisi binlerce yıl boyunca sembolik içeriğini bazı çeşitlemeler ve değişiklikler dışında koruyan bir yaratıkla karşı karşıya olduğumuzu ortaya koyar. Grifon'un sikkeler üzerinde de en erken dönemlerden itibaren hem bir tip hem de bir tipe eşlik eden sembol olarak kullanıldığı görülmektedir. Küçük Asya kentleri istikrarlı bir şekilde grifon'u Roma Dönemi'ni de dâhil ederek yaklaşık sekiz yüzyıl boyunca kullanmışlardır. Bu makalede M.Ö. VI. yüzyıldan M.S. III. yüzyıla kadar olan süreçte Küçük Asya sikkeleri üzerinde yer alan grifon tasvirlerinin kısa bir tipolojik değerlendirmesi yapılmıştır. Görülmektedir ki uzun bir zaman dilimi içerisinde yaygın bir kullanım gören grifon betimlemeleri resimsel olarak kuş grifon ve arslan grifon olarak ikiye ayrılmaktadır. Duruş veya hareket temel alınmak suretiyle yapılan değerlendirme ise dokuz ayrı grifon tipinin ortaya konmasını sağlamıştır.

Anahtar sözcükler: Grifon, ikonografi, tipoloji, nümizmatik, Hellen sikkeleri

Abstract: The griffin, as in its portrayal in the art of Egypt, Mesopotamia or Syria, has the same description and meaning from the beginning for thousands of years. It's relationship with Malakbel, the Syrian Sun God and the Egyptian Sun god, it's relation with the cult of Helios in India and also in Hellas with Apollon, further protecting its symbolic content with some variations and modifications for thousands of years, exposes the creature we're concerned with. The griffin on the coins at the beginning of the earliest period is used as a type, as well as an accompanying symbol for a type. The cities of Asia Minor consistently employed the griffin for nearly nine centuries, including during the Roman Period. In this article typographical evaluations of pictorial depictions of griffins on Asia Minor coins between the VI. century B.C. to the III. century A.D. are made. It is noticeable that over a long time period pictorial depictions of griffins divided into two as a bird or as a lion. Evaluation based upon their posture and movement also has made clear that there are nine different types of griffins.

Keywords: Griffin, iconography, typology, numismatics, Greek coins.

M.Ö. V. yüzyıl yazarı Knidos'lu Ktesias'ın doğa tarihinin bir öznesiymiş gibi kurda benzeyen dört ayaklı, arslan pençeli, göğüs tüyleri kırmızı, vücudunun geri kalanı siyah renkte bir yaratık olarak bahsettiği (Ktesias'ın eseri kayıp olduğu için bkz. Bigwood, 1989, 302. Konu hakkındaki bilgimiz Photius'un aktardığı fragmanlara dayanmaktadır: Phot. LXXII. 114) grifon, tasvir sanatlarının bir unsuru olarak klâsik uygarlıkların çok öncesine dayanan köklü bir geçmişe sahiptir. M.Ö. IV. binde Elam'da, Uruk ve Cemdet Nasr dönemlerinde ve yine M.Ö. 3000

* Arkeolog, İstanbul, gokturkomer@hotmail.com

Bu makale 'Küçük Asya Sikkelerinde Grifon Tasvirleri' konulu yüksek lisans tezinin yeniden ele alınmış halidir.

civarında Mısır'da (Leibovitch, 1955, 75; Delplace, 1980, 6) Erken Hanedanlar Dönemi'nde veya hemen öncesinde ortaya çıktığı bilinmektedir ve kullanımı bir süreklilik arz eder (Frankfort, 1936, 106; Bisi, 1965, 21-40; Flagge, 1975, 9-11). Girit'te Yeni Saraylar Dönemi'nde (Zouzoula, 2007, 150), Orta Minos III B evresine tarihlenen minyatür fresklerde ve Zakro mühürlerinde karşımıza çıkan (Frankfort, 1936, 113; Dessenne, 1957, 208; Bisi, 1965, 167; Delplace, 1967, 49-50) figüre Myken sanatı içerisinde M.Ö. XIV. yüzyıldan itibaren rastlarız. Figür, Anadolu'ya ilk kez Asur ticaret kolonileri döneminden sonra, Mezopotamya sanatı aracılığıyla geçmiştir (Bisi, 1965, 110-114; Erkanal, 1993, 131). Hellen sanatına özellikle M.Ö. VIII. yüzyıldan sonra doğu malı nesnelere zanaatkârların girmesinden (Burkert, 2012, 24-31) itibaren bu coğrafyadan aktarıldığı konusunda görüş birliği olan figürün esas kaynağının neresi olduğu ise tartışmalıdır (Dierichs, 1981, 275). İkonografik aktarımlar dışında etimolojik izlekler de doğudan köklenme savını doğrular. Hellen'de "kivrık", "kancalı" anlamındaki "grypos" kelimesiyle ilişkilendirilen gryps (γρύψ) Lâtin'e "gryphi/gryphes" biçimiyle geçmiştir ki bu da bizi "kavramak", "yakalamak" anlamındaki eski bir Hint-Avrupaî fiil olan "grabh"a ve Asur sanatında tıpkı grifon gibi muhafız rolü üstlenen fantastik bir yaratık olan "Kurîbu/Karâbu"ya götürür (Chantraine, 1968, 239; Durrbach, 1896, 1668; Wiggerman, 1993, 243; Green, 1993, 257).

Ön Asya mitolojisinde grifonun benzeri/atası olan tüm fantastik figürler-Ningizzida ve Keruv, Apkallu yahut Sahure Tapınağı'ndaki figür gibi-apatropeik bir işlev görmüşler veya Gılgamış'taki İrkalla gibi ruhgöçüren olarak karşımıza çıkmışlardır. Bu rollerin hepsi Hellen/Roma sanatına ve mitografisine de aktarılmıştır (Frankfort, 1936, 107-108, 122; Flagge, 1975, 85-86, Fig. 90; Delplace, 1990, 89-90; Temür, 2009, 42-43). Mısır'da Menthu, Suriye'de Malakbel (Frankfort, 1936, 110-112; Goldman, 1960, 327; Delplace, 1980, 328), Hindistan'da Helios'la (Philostr. VI. 1.) bağıntılı olan figür, hepsi de güneşle ilgili bu tanrılardan sonra Hellenlerde Apollon Hyperbore ile ilişkilendirilmiştir (Delplace, 1980, 365-385). Hellen dünyasında grifon'la ilgili en eski kayıt da bu kültle bağıntılıdır. Bu kaydın sahibi, M.Ö. VII. yüzyılda yaşadığı varsayılan ve kayıp yapıtı Arimaspea'dan Herodotos sayesinde (Hdt. IV. 13, 14, 15, 27) haberdar olduğumuz, Apollon Hyperboreia kültünün ortaya çıktığı bölgelere yolculuk yapmış yarı efsânevî şâir Aristeas'tır (Mayor, & Haeney, 1993, 41-42). Hellen ve Roma uyarlamalarında figür Apollon dışında Athena (Lenger, 2009, 215-222), Dionysos (Delplace, 1980, 365-385), Artemis, Kybele ve Nemesis'le (Delplace, 1980, 398-413) veya Isis (Flagge, 1975, 106) gibi kimi senkretik kültlerle de bağlantılıdır.

Grifon tasvirlerine Hellen sanatında Attika, Lakonia, Kyklades, Korinthos, Girit ve Batı Anadolu vazoculuğunda, mühür, bronz ve altın işçiliklerinde, lahitlerde, terrakotta ve mermer levhalarda, kısacası sanatın her dalında rastlanır (Dierichs, 1981, 8-242; köken, mitoloji ve betimsel yayılım konusunda genel bir derleme olarak bkz. Çakır 2012a, 50-68; Çakır 2013, 75-80). Benzer çeşitlilik Roma sanatı için de geçerlidir (Simon, 1962, 749-780). Çok daha zengin bir betimleme geleneğini ise sikkeler üzerinde görürüz. Küçük Asya dışındaki en bilinen örnekler Abdera (Abdera sikkelerinde M.Ö. VI. yüzyıldan Roma İmparatorluk Çağı'na kadar grifon betimlemeleri yer almıştır. Roma Dönemi'nde ise Maroneia ve Thasos'ta eski ikonografîye sadık kalınmış olmasına rağmen *pseudo*-otonom sikkelerinin olmadığı ve grifonun hiçbir şekilde kullanılmadığı anlaşılmaktadır (bk. Chryssanthaki-Nagle, 2007, 327-329), Pantikapeion ve Taurik Khersonesos'unda darp edilen sikkelerdir.

Akdeniz dünyasında ve hatta bu dünyanın periferisinde kalan birbirinden uzak pek çok bölgede M.Ö. V. yüzyıldan M.S. III. yüzyıla kadar grifon tasvirli sikkeler darp edilmiştir. Karadeniz'in kuzeyindeki Maeotis'in kıyısında yer alan Sinde'nin (Deplace, 1980, 423) M.Ö. IV. yüzyıl sikkelerinde, Hellas'ta Leukas (M.Ö. V. yüzyıl, *BMC Corinth*, 131 no. 76), Korinthos

(M.Ö. IV. yüzyıl, *BMC Corinth*, 15 no. 154), Locris (M.Ö. IV. yüzyıl, *BMC Central Greece*, 4 no. 27-34), Ambracia'da (M.Ö. III.-II. yüzyıl, *BMC Thessaly*, 96 no. 29) ve Atina'nın yeni stil sikkelerinde (M.Ö. II.-I. Yüzyıl, Head 1887, 317, 322; *BMC Attica*, 37 no. 326; Delplace, 1980, 220) fantastik figürü görürüz. İtalya'nın Bruttium (M.Ö. IV. yüzyıl, Bruttium'da Pandosia: Head, 1887, 90) bölgesinde Hera ve Pan betimleriyle birlikte karşımıza çıkar.

Hellenistik kralların sikkelerinde de grifon'a rastlarız. İskender'in doğu darphanelerinde basılan sikkelerinde (Hill, 1923, 159-160) veya İskender'den sonraki kralların –örneğin Make-donya'da V. Philippos, Perseus ve VI. Philippos (Delplace, 1980, 220-221), Suriye'de I. Demetrios (M.Ö. II. yüzyıl, *BMC Syria*, 49 no. 58)– darplarında bu karışık yaratık kullanılmıştır. Salt Hellen dünyasında değil, M.Ö. III. yüzyılda Latium'daki Alba Fucentis'te (Latium'da Alba Fucentis: Head 1887, 23; *BMC Italy*, 44 no. 2) ön yüzünde Hermes'in yer aldığı sikkelerde, M.Ö. I. yüzyılda Roma'da darp edilmiş *denarius*'larda Diana (Gruber, 1970, 239 no. 1765) veya Iuno Sospita'yla (Gruber, 1970, 378 no. 3060; Delplace, 1980, 329) birlikte yer alır. Britanya'nın güneydoğusunda Geç Demir Çağı'na tarihlenen ve Augustus'la ilişkilendirilen bir Romanizasyonu yansıtan sikke imajlarında bile grifon'a rastlarız (Creighton, 2000, 101, 112-113, fig. 4.9. Ayrıca bkz. Evans 1860, 4, 5, 16). Sonraki dönemlerde, Nemesis'in sembolü olan tekerlekle birlikte Roma imparatorları Domitianus (*BMC Alexandria*, 39 no. 323), Hadrianus (*BMC Alexandria*, 96 no. 823-825) ve Antoninus Pius'un (*BMC Alexandria*, 140 no. 1181) İskenderiye'de darp edilen sikkelerinde, Gallienus'un ise Roma darplı bronz Antonianus'larının arka yüzünde (*RIC* vol. 5.1, 145 no. 165-166), yürür veya oturur vaziyette resmedilmiştir. Diğer yandan Parth kralları IV. Phraates'in M.Ö. I yüzyılın ikinci yarısında darp edilen *tetradrahmi*'lerinde (*BMC Parthia*, 99 no. 2-7), Gotarzes'in M.S. I. yüzyılın ilk yarısına ait bronz sikkeleriyle (*BMC Parthia*, 175 no. 138) Osroes'in M.S. II. yüzyıl bronzlarında (*BMC Parthia*, 208 no. 25) grifon'la karşılaşırız (Delplace, 1980, 331).

Bu çeşitlilik, konumuzun öznesi olan Küçük Asya sikkelerindeki sembolik ve ikonografik zenginliğe, sürekliliğe ulaşmamıştır (bkz. Tablo 1-2). Küçük Asya'nın pek çok kentinde grifon betimli sikkelere en erken sikke örneklerinden M.S. III. yüzyıla kadar olan süreç içerisinde rastlamaktayız. Bu kentler: Lesbos (Mytilene) (M.Ö. V. yüzyılda, Bodenstedt, 1981 60.1, 65), Myrina (M.Ö. IV.-III. yüzyılda, *SNG Cop. Aeolis-Lesbos*, 213, 216; *SNG Tanrıku*, 456-471; *BMC Troas*, 137 no. 20, Lev. 27.7), Phokaia (M.Ö. VI. yüzyıl-M.S. II. yüzyıl arasında, *BMC Ionia*, 214 no.79A Lev. 28.3, 205 no. 12, Lev. 4.8, 217 no. 99-100, 109 Lev. 33.10, 223 no. 143 Lev. 23.14; *SNG v. Aul. Ionien*, 2116-2118; *SNG Cop. Ionia*, 1028, 1038, 1042, 1050; *SNG München Ionien*, 814, 818, 823, 829, 836; *RPC* 2437-2442), Samos (M.Ö. V. yüzyılda, *BMC Ionia*, 355 no. 64 Lev. 34.20, 357 no. 77 Lev. 34.23), Smyrna (M.S. II. -III. yüzyılda, Klose, 1987, 3 vd, 5 vd, 10 vd, 18 vd, 23 vd, 61 vd), Teos (M.Ö. VI. yüzyıl-M.S. II. yüzyıl arasında, *SNG v. Aul. Ionien*, 2253-2254, 2257, 2260-2263, 2265, 2268; *SNG Cop. Ionia*, 1443, 1466-1467, 1476, 1478, 1489; *RPC* 2515-2516), Gaziura (M.Ö. IV. yüzyılda, Simonetta, 1977, 15 Ia Lev. I.1, 16 Ic Lev. I.2), Kamiros (M.Ö. V. yüzyılda, *BMC Caria*, 225 no. 14 Lev. 34.14), Kaunos (M.Ö. V. yüzyılda, Konuk, 1998, 36 vd), Lyrbe (M.S. III. yüzyılda, *SNG Switzerland I Levante-Cilicia*, Supp. 1, 30), Soloi-Pompeiopolis (M.Ö. V.-IV. yüzyılda, *SNG France Cilicie*, 176; *SNG Delepierre*, 2873), Tarsus (M.Ö. V.-IV. yüzyılda, *SNG France Cilicie*, 208; *SNG Berry*, 289), Ikonion (M.S. I. yüzyılda, *SNG France Pamphylie, Pisidie*, 2268), Lykia (Dynastik) (M.Ö. V. yüzyılda, *SNG v. Aul. Lykien*, 4075; Imhoof-Blumer, 1901/2, 303, Lev. 10.1), Gagae (M.S. III. yüzyılda, *BMC Lycia*, 59 no. 2 lev. 13.2), Germe (Ehling, 2001, 72, 161 no: 289, 162 no: 290-91; Tekin, 2011, 117, no: 48), Kyzikos (M.Ö. V.-IV. yüzyılda, *SNG France Mysie*, 240, 271; *SNG v. Aul. Mysien*, 1198, 1216; *BMC Mysia*, 24 no. 53 Lev. 5.16, 25 no. 54 Lev. 5.17), Pergamon (M.Ö. III.-II. yüzyılda: *BMC Mysia*, 119 no. 55 Lev. 25.3, 121 no.

70 Lev. 25.8, 122 no. 82 Lev. 25.11), Aspendos (M.S. II. yüzyılda, *SNG France Pamphylie, Pisidie*, 163), Attaleia (M.S. III. yüzyılda, *SNG France Pamphylie, Pisidie*, 283), Side (M.S. III. yüzyılda, *SNG France Pamphylie, Pisidie*, 836), Hadrianopolis (M.S. III. yüzyılda: Imhoof–Blumer, 1901/2, 233 no. 3 Lev. 7.27), Baris (M.S. III. yüzyılda, *BMC Lycia*, 207 no. 4 Lev. 34.3), Isinda (M.S. III. yüzyılda, *SNG France Pamphylie, Pisidie*, 1608; *SNG v. Aul Pisidiens*, I 849), Kremna (M.S. III. yüzyılda, *SNG v. Aul. Pisidien*, 5097, 5116; *SNG France Pamphylie, Pisidie*, 1507, 1526), Pednelissos (M.S. III. yüzyılda, *SNG v. Aul Pisidiens*, I 1206; *BMC Lycia*, 234 no. 4), Termessos (M.S. III. yüzyılda, *SNG France Pamphylie, Pisidie*, 2194; *BMC Lycia*, 274 no. 46), Aleksandreia Troas (M.Ö. V. yüzyıl–M.S. II. yüzyıl arasında: *SNG v. Aul. Troas*, 1481; *SNG Cop. Troas*, 178; *BMC Troas*, 27 no. 142; Bellinger, 1961, 137 Lev. 23 A403–149, Lev. 25 A483) ve Assos'tur (*BMC Troas*, 36 no. 1 Lev. VII.9, 36 no. 2, 37 no. 8, no 10 Lev. 7.13; *SNG Tübingen Ionien*, 2562; *SNG Cop. Troas*, 235–240, 245; *SNG v. Aul Troas*, 7587–7589; *SNG Tanrıkulu*, 343; *RPC* 2320/1, 2321/1, 2322/2, 2323).

Küçük Asya sikkelerinde resimsel olarak 2 tip grifon yer alır: Kuş/kartal grifon ve arslan grifon. Arslan grifon Perslerle ilgili semiyotik bir tiptir. Hill'e (1923, 158–159) göre, Pers arslan grifon'unun sikkelerdeki en erken örnekleri İskender'in Perslere karşı kazandığı zaferlerden sonra bir savaş propagandası olarak, bu sikkeleri gören her Hellen'e Perslerin kraliyet güçlerine yapılan büyük bir saldırıyı anımsatmak üzere tasarlanmıştı. Çünkü bu sembol otantik Babil arslan–grifon'u temel alınmak sûretiyle Persler tarafından dönüştürülüp, kullanılmıştı ve onları temsil ediyordu. Kuş grifon'larla ilgili tarihsel bir bağlam içerisinde anlamlandırma durumu olmasa da tasvirin mitsel arkaplanına ilişkin öneriler ortaya konulmuş ve figür, görünümündeki kuş detayları sebebiyle yer altı dünyasının elçisi ve ölümler diyarıyla ilişkili kabul edilmiştir (Frankfort, 1936, 122). Ele aldığımız grifon betimli sikkeler bu düşünceyi doğrulayacak veriler sunmaktadır; zîra Pers sanatı sadece arslan–grifon'u tanıdığı gibi (Temür, 2009, 57–58), bu figüre ilişkin nümismatik betimlere İskender'den önce Küçük Asya'nın salt Pers satrapları döneminde darp edilen sikkelerinde rastlamaktayız (Çakır, 2012b, 110, 113, kat. no.: 50, 62).

Hareket veya duruşlarına göre ise, çalışma kapsamında ele alınan 28 kentin grifon tasvirli sikkeleri 9 asal başlık altında sınıflandırılmışlardır (bkz. Tab. 1):

Tip I. Grifon Başı

Erken dönem sikkelerinde sola veya sağa dönük olarak rastlanan grifon başı, arkaik ve doğulu özelliklerin en fazla izlendiği tiptir. Phokaia'nın M.Ö. VI. yüzyıl sonuna ait örnekleriyle (*SNG Kayhan*, 513; *SNG v. Aul. Ionien*, 2116–2118) Teos (*SNG Kayhan*, 602–603), Mytilene (Bodenstedt, 1981 60.1; *BMC Troas* 162 no. 60) ve Samos'un V. yüzyıla tarihlenen sikkelerinde (*BMC Caria*, 225 no. 14 Lev. 34.14) hep aynı temel ikonografiyi yansıtırlar: Açık ağız, Samos örneği haricinde, sivri kulaklar ve dışarı doğru uzayan dil. Özellikle Phokaia örneğinde alnın hemen üzerinde yer aldığı görülen küçük topuz Urartu ve Kuzey Suriye sanatındaki bronz grifon protomlarını diğer özelliklerse Phokaia Athena Tapınağı'nda ele geçen tüf taşından yapılmış grifon protomlarını bütünüyle yansıtmaktadır. Bu dönem, M.Ö. VIII.–VII. yüzyılda Hellen sanatında izlenen doğulu etkilerin erken sikke örneklerinde takip edildiği ve Delplace'nin tabiriyle “*Greko-Oryantal*” üslupta (Delplace, 1980, 96) grifon başlarının sık kullanıldığı bir dönemdir. M.Ö. III.–II. yüzyıl Phokaia sikkelerinde (Fig.1) (*SNG München Ionien*, 814) grifon başının kıvrımlı ve uzun bir boyunla verildiği tiplerde ağız kapalı, kulaklar boynuz biçiminde ve alna doğru eğik betimlenmişlerdir.

Çiz. 1 - Tip I

Tip II. Grifon protomu

Erken örneklerden itibaren karşımıza çıkan bir diğer tip grifon'un başı, ön pençeleri ve vücudunun ön yarısını sağa veya sola dönük olarak yansıtan protom tipidir. M.Ö. VI. yüzyıldan M.Ö. II. yüzyıla dek Phokaia sikkelerinde (*BMC Ionia*, 205 no. 12, Lev. 4.8; *SNG München Ionien*, 823, 829; *SNG Cop Ionia*, 1038, 1042; *BMC Ionia*, 217 no. 99-100, 105-106), Teos'un VI. yüzyıl örneklerinde (*SNG v. Aul. Ionien*, 2253; *SNG v. Aul. Nach*, III 8013), Kyzikos (*BMC Mysia*, 24 no. 53 Lev. 5.16), Lykia (Fig. 2); (*SNG v. Aul. Lykien*, 4075) ve Tarsus'un (*SNG France Cilicie*, 208) M.Ö. V. yüzyıl tasvirlerinde bunları görmekteyiz. Tarsus örneği dışındakilerin hepsi kuş-grifon, Tarsus'taki örneğe Pers Krallığı'yla ilintili olarak arslan-grifon'dur. Phokaia'nın ön yüz tipi olan erken örneğinde (*BMC Ionia*, 205 no. 12, Lev. 4.8) figür kanatla sonlanırken, arka yüz tipi olan geç örneklerinde (Çakır, 2012b, 110-113, kat. no.: 50, 62) kalçaya kadar vücudun işlendiği görülmektedir. Vücudun bu şekilde gösterilmesi Lykia'nın arka yüz tipiyle benzeşmektedir. Geç örneklerdeki işleniş daha şematiktir ve ön pençeler, dirsekten kırılmadan doğrudan ileri uzatılmıştır. Teos'taki ön yüz tiplerinde de kanadın hemen sonrasında vücut sonlanmaktadır. Benzer işlenişe sahip Kyzikos örneğinde pençelerin hemen önünde ton balığı yer almaktadır.

Çiz. 2 – Tip II

Tip III. Ayakta Duran Grifon

Bu tipi ikiye ayırabiliriz: 1. Salt ayakta. 2. Ön pençesi havaya kalkmış. Ayakta duran grifon tiplerine yürüyen grifon'ları da dâhil edebiliriz. Temel özellik, figürün oturmaması, ilerlese veya dursa da sıçrama veya koşma pozisyonunda değil ayakta betimlenmiş olmasıdır. Salt ayakta duran grifon tiplerine Tarsus'un M.Ö. V. yüzyıl örneğinde (Baldwin's Auctions Ltd Auction 34 (13.10.2003) Lot no: 216) ve Phokaia'nın Roma İmparatorluk

Çiz. 4 – Tip III.2

Çiz. 3 – Tip III.1

Çağı örneğinde (*BMC Ionia*, 223 no. 143 Lev. 23.14) rastlarız. Ön pençesi yükseltilmiş tip ise daha sık karşımıza çıkar. Bunlar Phokaia'nın M.Ö. VI. yy. örneği (*BMC Ionia*, 214 no.79A Lev. 23.3), Kaunos'un (Konuk, 1998, 36 vd.) ve Kyzikos'un (Fig. 4); (*CNG, Inc. Auction: Mail Bid Sale 61 (25.09.2002) Lot no: 631; SNG France Mysie*, 240), M.Ö. V. yüzyıl örnekleri, Phokaia'nın M.Ö. III.-II. yüzyıl örnekleri (*SNG München Ionien*, 818, 836; *SNG Cop. Ionia*, 1045, 1050; *BMC Ionia*, 217 no. 109 Lev. 33.10), Smyrna'nın (Fig. 3) (Klose, 1987, 3 vd., 18 vd., 23 vd., 61 vd), Lyrbe (*SNG Switzerland I Levante-Cilicia*, Supp. 1, 30) ve Hadrianopolis'in (Imhoof-Blumer, 1901/2, 233 no. 3 lev. 7.27) Roma İmparatorluk Çağı'na ait tüm örneklerinde gördüğümüz grifon figürleridir.

Tip IV. Oturan Grifon

Oturan grifon tipinde de ayakta gösterilen tiplerde olduğu gibi iki alt tip görebiliriz: 1. Salt oturan. 2. Ön pençesi havaya kalkmış. Birinci tipe dâhil edebileceğimiz örnek M.Ö. III. yüzyıldan bir Teos sikkesidir (Fig. 5) (*SNG Tübingen Ionien*, 3254; *SNG Cop. Ionia*, 1478; *BMC Ionia*, 315 no. 43). Yaygın olan tip ise ön pençelerinden birisi yükseltilmiş grifon tipidir. Bu tip M.Ö. V. yüzyıl Samos sikkelerinde (Fig. 6) (*BMC Ionia*, 355 no. 64 Lev. 34.20, 357 no. 77 Lev. 34.23) ön yüzde, Phokaia'nın M.Ö. VI. yüzyıldan M.Ö. III. yüzyıla kadar olan sikkelerinde (*SNG v. Aul. Ionien*, 2254, 2257, 2260-2261; *SNG v. Aul. Nach*,

Çiz. 5 – Tip IV.1

Çiz. 6 – Tip IV.2

III 8015, 8017, 8019; *SNG Cop. Ionia*, 1443) yine ön yüzde, Roma İmparatorluk Çağı'nda (*RPC 2515-2516; SNG Cop. Ionia*, 1518) ise arka yüzdeki Dionysos'un

yanında karşımıza çıkar. Lykia (Imhoof-Blumer, 303, Lev. 10.1.; *BMC Lycia*, 34. (15)) ve Kyzikos'un (*BMC Mysia*, 25 no. 54 Lev. 5.17) M.Ö. V yüzyıl sikkelerinde de ön yüzde gördüğümüz tip, Ionia (Klose, 1987, 5 vd., 10 vd., 18 vd), Pamphylia ve Pisidia bölgelerinin Roma İmparatorluk Çağı örneklerinde (*SNG France Pamphylie Pisidie*, 163, 283; *BMC Lycia*, 207 no. 4 lev. 34.3; *SNG. v. Aul. Pisidien*, 5097, 5116; *SNG France Pamphylie, Pisidie*, 1507, 1526. Germe'nin Roma Dönemi sikkelerinde Apollon'un tahtında dekoratif olarak yer alır. Bkz. Tekin 2011, 117, no: 48) yine arka yüzde bu kez Nemesis'in yanında yer alır.

Tip V. Uzanan Grifon

Kyzikos'un M.Ö. V. yüzyıl örneğinde (*SNG v. Aul Mysien*, 1216), Pharnabazos sikkesinin arka yüzündeki gemi pruvasının içinde rastladığımız ve yine Pers özelliği olarak karşımıza çıkan arslan-grifon ile Phokaia (*CNG Inc. Electronic Auction 99* (13.10.2004) Lot no: 6) ve Assos'un (*CNG Inc. Auction: Mail Bid Sale 66* (19.05.2004) Lot no: 214) İskender *tetradrahmi*'lerinde karşımıza çıkanlar dışındaki tüm örnekler kuş-grifon'dur. M.Ö. V.-III. yüzyıl Assos sikkelerinde (*BMC Troas*, 36 no. 1 Lev. 7.9, no. 2, 37 no 8 vd; *SNG v. Aul Troas*, 7587-7589; *SNG Tanrikulu*, 342) ve Roma İmparatorluk Çağı örneklerinde (Fig. 7) (*RPC 2320/1, 2321/1, 2322/2, 2323; SNG Cop. Troas*, 245) grifonu arka yüz tipi olarak, ön pençeleri ileride ve uzanmış vaziyette görürüz.

Çiz. 7 - Tip V

Tip VI. Şahlanan Grifon

Assos'un M.Ö. V. yüzyıla tarihlenen sikkesinde (Weber, 5318) arka ayaklarından destek alarak yükselen grifon ve Teos'un M.Ö. II. yüzyıla ait (Fig. 8), (*SNG v. Aul Ionien*, 2268; *SNG Cop. Ionia*, 1489), hemen önünde tanrı Dionysos'un şarap kadehini temsil eden *kantharos*'a ön pençelerini koyarak yükselen grifon bu tipe dâhil edilebilir.

Çiz. 8 - Tip VI

Tip VII. Koşan/Sıçrayan

Bu tipe ait koşan/sıçrayan vaziyetteki örnekler M.Ö. III. yüzyıl Teos sikkelerinde (Fig. 9), (*SNG v. Aul. Ionien*, 2262, 2265; *SNG Cop. Ionia*, 1466-1467) görülür. M.Ö. V. yüzyıldan M.Ö. II. yüzyıla kadar uzayan süreçte Myrina (*SNG Cop. Aeolis-Lesbos*, 213, 216), Mytilene (Bodenstedt, 1981 65), Phokaia (*SNG Cop. Ionia*, 1028), Soloi (*SNG Switzerland I Levante-Cilicie*, 43; *SNG France Cilicie*, 176; *SNG Delepierre*, 2873), Tarsus (*SNG Berry*, 289) ve Pergamon'un (*BMC Mysia*, 119 no. 55 Lev. 25.3, 121 no. 70 Lev. 25.8, *BMC Mysia*, 122 no. 82 Lev. 25.11), miğferler üzerinde yer alan çoğunlukla dekoratif amaçlı grifon figürlerini de koşma/sıçrama pozisyonuna dâhil edebiliriz. Gerçek anlamda koşan grifon figürleri Aleksandreia Troas'ın Roma İmparatorluk Çağı sikkelerinde (Fig.10), (*SNG v. Aul. Troas*, 1481; *SNG Cop. Troas*, 178) görülür. Bu sikkelerde grifon, üzerinde tanrı Apollon olduğu hâlde, başı geriye dönük, son derece hareketli, sıçrayarak koşan bir tip olarak yansıtılmıştır.

Çiz. 9 - Tip VII

Tip VIII. Saldıran Grifon

I. Ariarathes'in Kappadokia'da bağımsızlığını ilan ettiği tarihlere ait (M.Ö. 333-322) krâlî sikkelerinde, Kilikia satrabı Mazaios'un aynı yüzyılın ortalarında karşılaştığımız sikkelerindeki (Fig.11) kompozisyona benzer şekilde (Simonetta, 1977, 15) bir grifonu geyiğe saldırırken gördüğümüz örnekler (Simonetta, 1977, 15 Ia Lev. I.1, 16 Ic Lev. I.2) bu tipin tek örnekleridir.

Çiz. 10 - Tip VIII

Tip IX. Uçan Grifon

Khersonesos'ta bulunan ve Delplace'nin nadir bir tip olarak nitelendirdiği (Delplace, 1980, 217), M.Ö. IV. yüzyıla tarihlenen Kyzikos sikkesinde (Fig.12) (Greenwell, 1887, 56-57, Lev. I. 21) sırtında Apollon'un yer aldığı grifon, açık kanatlarıyla yukarı doğru uçar vaziyette verilmiştir. Apollon bu şekilde grifon'un üzerinde çok sonraları Aleksandreia Troas sikkelerinde de (SNG v. *Aul. Troas*, 1481; SNG *Cop. Troas.*, 178) görülür.

Çiz. 11 - Tip IX

Genel bir değerlendirme yapacak olursak: Öncelikle darb edildiği kentlerin sikkelerindeki çoğu grifon tasvirinin kentteki önde gelen tanrı kültleriyle bağlantılı olduğunu belirtmeliyiz. Figür, Assos'ta, Phokaia'da Athena; Teos'ta ve Pergamon'da Dionysos; Kyzikos'ta, Aleksandreia Troas'ta Apollon; Smyrna'da ve Pamphylia-Pisidia bölgesi kentlerinde Nemesis'le doğrudan ilişki içerisinde. Karışık yaratığın, Karia'da ön yüzünde İsis'in yer aldığı sikkelerin arka yüz betimi olarak kullanılması spekülatif de olsa ruh taşıyıcı rolüne yapılan bir gönderme olarak düşünülebilir. Ayrıca bölgede İskenderiye kaynaklı bir İsis kültürünün bulunması, bu kültürün Mısır'da Nemesis'le senkretik bir inanç olarak ortaya çıkması da düşündürücüdür. Lykia sikkelerindeki *triskeles* motifinin güneşle ilgili olabileceği savı doğru kabul edilirse, grifon'un bölgenin en önemli tanrısı olan Apollon'la bir başka bağı daha ortaya konmuş olur ki, yaratığın en eski zamanlarda ve Hindistan gibi en uzak coğrafyalarda dahi güneş tanrısıyla kurulan kutsiyet ortaklığı bilinmektedir. Gaziura'da geyiğe saldıran grifon figürü muhtemelen krallığın gücünü sembolize etmekteydi. Teos'ta, Grimal'e göre tanrı Dionysos'un şarap kadehinin koruyucusu rolüne uygun olarak, kantharosla birlikte betimlenmişti. Ayrıca Hill'e göre İskender'in zaferleri sonrasında Fenike Bölgesi'nde basılan altın sikkelerde grifon'un yer alması bir altın koruyucusunun üstlenebileceği en uygun roldür. Grifon'un tercih edilmesindeki bu çeşit kültürel bağlamları dışarıda tutarak bakarsak, tipolojik açıdan figürler nicel bir kalabalık ortaya koymazlar. Tiplerin dağılım ve kullanım durumları göz önüne alındığında baş ve protom figürlerinin erken örneklerde yoğun olarak kullanılmasına karşın Roma İmparatorluk Çağı'nda ayakta, oturan ve uzanan grifon tiplerine daha çok rastladığımızı söyleyebiliriz. Kullanım sürekliliği açısından en çok ele alınan tip “Ön pençesi yükseltilmiş” tiptir. Belli bir dönemde karşılaştığımız ve süreklilik arz etmeyen ünik tipler ise saldıran ve uçan grifon'lardır (bkz. Tablo 3).

Tablo. 1: Tiplerin kentlere göre dağılımı

TIPLER	A.Troas	Assos	Germe	Kyzikos	Pergamon	Lesbos	Myrina	Phokaia	Samos	Smyrna	Teos	Kamiros	Kaunos	Dynastik Lykia	Gagae	Hadrianopolis	Aspendos	Attaleia	Side
1.						X		X			X	X							
2.				X				X			X			X					
3.1.								X											
3.2.				X				X		X			X						
4.1.											X								
4.2.			X	X				X	X	X				X	X		X	X	X
5.			X					X											
6.		X	X								X								
7.	X				X	X	X	X			X								
8.																			
9.				X															

TIPLER	Baris	Isinda	Krenna	Pednelissos	Termessos	Ikonion	Lyrbe	Soloj	Tarsos	Gaztura
1.						X				
2.									X	
3.1.									X	
3.2.							X			
4.1.										
4.2.	X	X	X	X	X					
5.										
6.										
7.								X	X	
8.										X
9.										

1. Grifon Başı. 2. Grifon Protomu. 3. Ayakta Duran Grifon [3.1. Salt Ayakta – 3.2. Ön Pençesi Havaya Kalkmış]. 4. Oturan Grifon [4.1. Salt Oturan – 4.2. Ön Pençesi Havaya Kalkmış]. 5. Uzanan Grifon. 6. Şahlanan Grifon. 7. Koşan / Sıçrayan Grifon. 8. Saldıran Grifon. 9. Uçan Grifon.

Tablo 2. Grifonlu Sikkelerin Bölgelere Göre Kronolojik Dağılımı

BÖLGE	M.Ö. VI. yüzyıl	M.Ö. V. yüzyıl	M.Ö. IV. yüzyıl	M.Ö. III. yüzyıl	M.Ö. II. yüzyıl	M.Ö. I. yüzyıl.	M.S. I. yüzyıl	M.S. II. yüzyıl	M.S. III. yüzyıl
AIOLIS		X	X	X					
IONIA	X	X	X	X	X	X	X	X	X
KAPPADOKIA			X						
KARIA		X							
KILIKIA			X						X
LYKAONIA						X			
LYKIA		X							X
MYSIA		X	X	X	X				
PAMPHYLIA								X	X
PHRYGIA								X	X
PISIDIA								X	X
TROAS		X	X	X	X	X	X		X

Tablo 3. Asal Tiplerin Kronolojik Dağılımı

TİPLER	M.Ö. VI. yüzyıl	M.Ö. V. yüzyıl	M.Ö. IV. yüzyıl	M.Ö. III. yüzyıl	M.Ö. II. yüzyıl	M.Ö. I. yüzyıl.	M.S. I. yüzyıl	M.S. II. yüzyıl	M.S. III. yüzyıl
1.	X	X		X	X				
2.	X	X		X	X				
3.1.		X						X	
3.2.	X	X		X	X			X	X
4.1.				X				X	X
4.2.	X	X	X	X		X	X	X	X
5.		X	X	X	X	X	X		
6.		X			X				
7.		X	X	X	X	X			X
8.			X						
9.			X						

1. Grifon Başı. 2. Grifon Protomu. 3. Ayakta Duran Grifon [3.1. Salt Ayakta–3.2. Ön Pençesi Havaya Kalkmış]. 4. Oturan Grifon [4.1. Salt Oturan 4.2. Ön Pençesi Havaya Kalkmış]. 5. Uzanan Grifon. 6. Şahlanan Grifon. 7. Koşan / Sıçrayan Grifon. 8. Saldıran Grifon. 9. Uçan Grifon.

Fig. 1 Tip I

Fig. 2 Tip II

Fig. 3 Tip III.1

Fig. 4 Tip III.2

Fig. 5 Tip IV.1

Fig. 6 Tip IV.2

Fig. 7 Tip V

Fig. 8 Tip VI

Fig. 9 Tip VII

Fig. 10 Tip VII

Fig. 11 Tip VIII

Fig. 12 Tip IX

Resim Açıklamaları

- 1) Ionia, Phokaia. AR, *Hemidrahmi*. M.Ö. III.–II. yüzyıl. Arka yüz. *SNG München Ionien*, 814.
- 2) Lykia. AR, *Tetrobolos*. M.Ö. V. yüzyıl (Dinastik). Arka yüz. *SNG v.Aul. Lykien*, 4075.
- 3) Ionia, Phokaia. Æ, Commodus, Arka yüz. *BMC Ionia*, 223 no. 143.
- 4) Mysia, Kyzikos. EL, *Stater*, M.Ö. V. yüzyıl. Ön yüz. *CNG*, Inc. Auction: Mail Bid Sale 61 (25.09.2002) Lot no: 631.
- 5) Ionia, Teos. Æ, *Tetartemorion*. M.Ö. III. yüzyıl. Ön yüz. *SNG Tübingen Ionien*, 3254.
- 6) Ionia, Samos. AR, *Obolos*, M.Ö. V. yüzyıl. Arka yüz. *BMC Ionia*, 357 no. 77.
- 7) Troas, Assos. Æ, M.Ö. IV.–III. yüzyıl. Arka yüz. *SNG Tübingen Ionien* 2562.
- 8) Ionia, Teos. Æ, *Drahmai*. M.Ö. II. yüzyıl. Ön yüz. *SNG v. Aul Ionien*, 2268.
- 9) Ionia, Teos. Æ, *Drahmai*. M.Ö. II.–I. yüzyıl. Ön yüz. *SNG v. Aul Ionien*, 2268.
- 10) Troas, Aleksandreia Troas. Æ, Trebonianus Gallus. Arka yüz. *SNG v. Aul. Troas*, 1481.
- 11) Kappadokia, Gaziura. AR, *Drahmai*. I. Ariarathes. Arka yüz. *Simonetta*, 1977, 15, Ia.
- 12) Mysia, Kyzikos. EL, *Stater*. M.Ö. IV. yüzyıl. Ön yüz. *Greenwell*, 56–57, Lev. I. 21.

Çiz. 6 dışındakiler buradaki sikke imajlarından yararlanılarak çizilmişlerdir. Çiz. 6 bir Teos sikkesinin imajıdır (bk. Çakır, 2012b, kat. no: 30). Fig. 6'daki Tip IV. 2 için ise çeşitlilik olması açısından bir Samos sikkesi seçilmiştir. Resimlerde Tip VII için iki örnek verilmiş, çizimlerde ise sadece Fig. 9 yansıtılmıştır. (Çizimler için bk. Çakır, 2012b, 128–130).

KAYNAKÇA

- Bellinger, A.R. (1961). *Troy, the Coins*. Princeton: Published for the University of Cincinnati by Princeton University Press.
- Bigwood, J. M. (1989). "Ctesias' Indica and Photius". *Phoenix*, vol. 43, no: 4: 302-316.
- Bisi, A. M. (1965). "Il grifone: storia di un motivo iconografico nell'antico Oriente mediterraneo". Roma: *Centro di Studi Semitici* 13.
- BMC Alexandria. A Catalogue of the Greek Coins in British Museum. Alexandria and the Nomes*, Haz. Reginald Stuart Poole, A. Forni, Bologna, 1964.
- BMC Attica. A Catalogue of the Greek Coins in British Museum. Attice, Megaris, Aigina*. Haz. Vincent Barclay Head, A. Forni, Bologna, 1964.
- BMC Caria. A Catalogue of the Greek Coins in British Museum. Caria, Cos, Rhodes etc.* Haz. Vincent Barclay Head, & A. Forni. Bologna, 1964.
- BMC Central Greece. A Catalogue of the Greek Coins in British Museum. Central Greece (Locris, Phocis, Boeotia and Euboea)*. Haz. Vincent Barclay Head, & A. Forni. Bologna, 1964.
- BMC Corinth. A Catalogue of the Greek Coins in British Museum. Corinth, colonies of Corinth, etc.* Haz. Vincent Barclay Head, & A. Forni. Bologna, 1964.
- BMC Ionia. A Catalogue of the Greek Coins in British Museum. Ionia*. Haz. Vincent Barclay, & Head, A. Forni. Bologna, 1964.
- BMC Italy, A Catalogue of the Greek Coins in British Museum. Italy*. Haz. Reginald Stuart Poole, & A. Forni. Bologna, 1694.
- BMC Lycia. Catalogue of the Greek Coins in British Museum. Lycia, Pamphylia, Pisidia*. Haz. George Francis Hill, & A. Forni. Bologna, 1964.
- BMC Mysia. A Catalogue of the Greek Coins in British Museum. Mysia*. Haz. William Warwick Wroth, & A. Forni. Bologna, 1964.

- BMC Parthia. A Catalogue of the Greek Coins in British Museum. Parthia.* Haz. William Warwick Wroth, & A. Forni. Bologna, 1964.
- BMC Syria. A Catalogue of the Greek Coins in British Museum. The Seleucid Kings of Syria.* Haz. Percy Gardner, & A. Forni. Bologna, 1964.
- BMC Thessaly. A Catalogue of the Greek Coins in British Museum. Thessaly to Aetolia.* Haz. Percy Gardner, & A. Forni. Bologna, 1964.
- BMC Troas. A Catalogue of the Greek Coins in British Museum. Troas, Aeolis and Lesbos.* Haz. William Warwick Wroth, & A. Forni. Bologna, 1964.
- Bodenstedt, F. (1981). *Die Elektronmünzen von Phokaia und Mytilene.* Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth.
- Burkert, W. (2012). *Yunan Kültüründe Yakındoğu Etkileri.* Çev. M. F. Yavuz. İstanbul: İthaki.
- Chantraine, P. (1968). *Dictionnaire Etymologique de la Langue Grecque.* Paris: Histoire Des Mots, Klincksieck.
- Chryssanthaki-Nagle, K. (2007). "L'histoire Monétaire D'Abdere en Thrace". *VIe s. av. J.-C. - IIe s. ap. J.-C. MEAETHMATA* 51, Diffusion de Boccard, Paris. Athènes.
- Creighton, J. (2000). *Coins and Power in Late Iron Age Britain.* New York: Cambridge University Press.
- Çakır, G. Ö. (2012a). "Binyılların Ağında Antik Ön Asya Grifonu: Kaynakları, Yayılımı, Mitolojik Bağlantıları Hakkında Notlar". *MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 50-68.
- Çakır, G. Ö. (2012b). *Küçük Asya Sikkelerinde Grifon Tasvirleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakır, G. Ö. (2013), "Turan'ın Grifonları Üzerine Birkaç Not". *Turan*, 21, 2013, 75-80.
- DarSag*, C. Daremberg, C., & Saglio, E. (1877-1919). *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines.* Paris.
- Delplace, C. (1967). "Le griffon créto-mycénien". *AntCI*, 36, 49-86.
- Delplace, C. (1980). *Le griffon de l'archaïsme à l'époque impériale. Etude iconographique et essai d'interprétation symbolique.* Bruxelles: Institut Historique Belge de Rome.
- Delplace, C. (1990). "Le griffon dans la peinture romaine et sur les reliefs en stuc". *Revue archéologique de Picardie*, vol. 1 no, 1-2, 89-97.
- Dessenne, A. (1957). "Le griffon créto-mycénien inventaire et remarques". *BCH*, 81, 203-215.
- Dierichs, A. (1981). *Das Bild des Greifen in der frühgriechischen Flächenkunst I-II.* Lit, Münster.
- Durrbach, F. (1896). "Gryps-Gryphus". *DarSag*, Tome 2, 1668-1673.
- Ehling, K. (2001). "Die Münzprägung der mysischen Stadt Germe in der römischen Kaiserzeit". *Asia Minor Studien*, 42. Habelt, Bonn.
- Erkanal, A. (1993). *Anadolu'da Bulunan Suriye Kökenli Mühürler ve Mühür Baskıları.* Ankara: TTK.
- Evans, J. (1860). *An Account Some Rare and Unpublished Ancient British Coins.* London: The Numismatic Society of London.
- Flagg, I. (1975). *Untersuchungen zur Bedeutung des Greifen.* Sankt Augustin, Richarz.
- Hdt. Herodotos. *Tarih.* Çev. M. Ökmen (2006). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- H. Frankfort, H. (1936). "Notes on the Cretan Griffin". *BSA*, (1936/1937), 37, 106-122.
- Goldman, B. (1960). "The Development of the Lion-Griffin". *AJA*, 64, 319-328.
- Green, A. R. (1993). "Mischwesen. B". *RLA*, Band 8, 246-262.
- Greenwell, W. (1887). *The Electrum Coinage of Cyzicus.* London: Rollin and Feuardent.
- Gruber, C. H. (1970). *Coins of the Roman Republic in the British Museum vol. 1. Aes rude, Aes signatum, aes grave and Coinage of Rome from BC 268.* Oxford.
- Head, B. V. (1887). *Historia Nummorum: A Manual of Greek Numismatics.* Oxford: Clarendon Press.
- Hill, G. F. (1923). "Alexander the Great and the Persian Lion-Gryphon". *JHS*, 43, II, 156-161.
- Imhoof-Blumer, F. (1901/2). *Kleinasiatische Münzen I-II.* K.U.K. Hof- Und Universität Buchhandler, Wien.
- Klose, D. O. (1987). *Die Münzprägung von Smyrna in der Römischen Kaiserzeit.* Berlin-New York: W. De Gruyter.
- Konuk, K. (1998). "The Early Coinage of Kaunos". Eds. R. Ashton, & S. Hurter. *Studies in Greek*

- Numismatics in Memory of Martin Jessop Price*. London. 197-223.
- Leibovitch, J. (1955). "Le Griffon dans le Moyen-Orient Antique". *'Atiqot*, I, 75-88.
- Lenger, D. S. (2009). "A Proposito del Grifone sulle Monete d'Asia Minore". Ed. Oğuz Tekin, 215- 222. *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World. Studies in memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan and in honour of Nezahat Baydur*.
- Mayor, A. & Haeney, M. (1993). "Griffins and Arimaspeans". *Folklore*, 104, 40-66.
- Phot. Photius. *The Library of Photius*, vol. I. Çev. J. H. Freese, (1920). New York: The Mcmillan Company.
- Philostr. Philostratos. *The Life of Apollonius of Tyana*. Çev. F. C. Coynbeare (1969). Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- RPC. Burnett, Andrew, Amandry, Michel *et alii*. (1992). *Roman Provincial Coinage*, vol. I-II. London: British Museum Press, Paris: Bibliothèque nationale.
- Simon, E. (1962). "Zur Bedeutung des Greifen in der Kunst der Kaiserzeit". *Latomus*, 21, 749-780.
- Simonetta, B. (1977). *The Coins of the Cappadocian Kings*. Fribourg: Office Du Livre.
- SNG Berry. (1961). *The Burton Y. Berry Collection*. Haz. M. Thompson, R. R. Holloway, & Irwin L. Merker. New York: The American Numismatic Society.
- SNG Cop. Aeolis-Lesbos. (1945). *Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum, Aeolis-Lesbos*. Copenhagen.
- SNG Cop. Ionia. *The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum, 22-24. Ionia*. Haz. Niels Breitenstein, Willy Schwabacher, E. Munksgaard, & Copenhagen, 1946.
- SNG Cop. Troas. *The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum, 20. Troas*. Haz. Niels Breitenstein, Willy Schwabacher, E. Munksgaard, & Copenhagen, 1946.
- SNG France Cilicie. *Département des monnaies, médailles et antiques 2 Cilicie*. Bibliothèque Nationale, Paris, 1993.
- SNG France Pamphylie Psidie. *Département des monnaies, médailles et antiques 3 Pamphylie. Psidie, Lycaonie, Galatie*. Bibliothèque Nationale, Paris, 1994.
- SNG Delepierre. *Bibliothèque Nationale-Cabinet de médailles. Collection Jean et Marie Delepierre*. Bibliothèque Nationale, Paris, 1983.
- SNG Kayhan. *Sylloge Nummorum Graecorum Turkey 1, The Muharrem Kayhan Collection*. Haz. K. Konuk. Ausoios, İstanbul-Bordeaux, 2002.
- SNG München Ionien. *Staatliche Münzsammlung München, Heft 20. Ionien*. Haz. D. O. A. Klose. München, 1995.
- SNG Switzerland I Levante-Cilicia Supp. *SNG Switzerland I, Levante-Cilicia Supplement 1*. Haz. E. Levante. Numismatica ars classica, Zurich, 1993.
- SNG Tanrıku. "Ancient Coins from Mysia, Troad and Aeolis in the Collection of Selçuk Tanrıku". Haz. O. Tekin, & A. E. Özdizbay. *TEBE*, İstanbul, 2010.
- SNG Tübingen Ionien. *Münzsammlung der Universität Tübingen, Heft 4. Mysien-Ionien*. Haz. D. Mansperger. Hirmer Verlag, München, 1989.
- SNG v. Aul. Ionien. *SNG Deutschland, Sammlung H. von Aulock, Heft 6. Ionien*. Haz. H. Von Aulock, & Gerhard Kleiner. Gebr. Mann, Berlin, 1960.
- SNG v. Aul. Lykien. *SNG Deutschland, Sammlung H. von Aulock, Heft 10. Lykien*. Haz. Otto Mørkholm, Gebr. Mann, Berlin, 1964.
- SNG v. Aul. Mysien. *SNG Deutschland, Sammlung H. von Aulock, Heft 4. Mysien*. Haz. H. Von Auloc, & Gerhard Kleiner. Gebr. Mann, Berlin, 1957.
- SNG v. Aul. Nach III. *SNG Deutschland, Sammlung H. von Aulock Nachträge III. Ionien, Karien, Lydien*. Haz. P. R. Franke. Gebr. Mann, Berlin, 1968.
- SNG v. Aul. Pisidien. *SNG Deutschland, Sammlung H. von Aulock, Heft 12, Pisidien, Lykaonien, Isaurien*. Haz. H. Von Aulock, & Gerhard Kleiner. Gebr. Mann, Berlin, 1964.
- SNG v. Aul. Pisidiens I. *Münzen und Städte Pisidiens I, Istanbuler Mitteilungen. Beiheft 19*. Haz. H. Von Aulock. Ernst Wasmuth, Tübingen, 1977.

- SNG v. Aul. Troas. SNG Deutschland, Sammlung H. von Aulock, Heft 5. Troas-Aeolis-Lesbos.* Haz. H. Von Aulock, Gerhard Kleiner. Gebr. Mann, Berlin, 1959.
- Tekin, O. (2011). *Konuşan Paralar: Tarih Boyunca Anadolu Kentleri ve Sikkeleri. Talking Coins: Anatolian Cities and Their Coins Through History.* İstanbul.
- Temür, A. (2009). *GreK Sanatında Karışık Yaratıklar.* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum.
- Weber, L. Forrer. *Weber Collection vol. 3 Part. 1. Descriptive catalogue of the collection of Greek coins.* Spink & Son Limited, London, 1926.
- Wiggerman, F. A. (1993). "Mischwesen. A". *RLA*, Band 8, 222-245.
- Zouzoula, E. (2007). *The Fantastic Creatures of Bronze Age Crete vol. 1-2.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Nottingham. Nottingham.

KISALTMALAR

- AJA. American Journal of Archaeology. The Journal of the Archaeological Institute of America.*
- AntCl. L'Antiquité Classique.*
- 'Atiqot. Journal of the Israel Department of Antiquities.*
- BCH. Bulletin de Correspondance Hellénique.*
- BMC. A Catalogue of the Greek Coins in British Museum.*
- BSA. Annual of the British School at Athens.*
- CNG. Classical Numismatic Group.*
- SNG. Sylloge Nummorum Graecorum.*
- JHS. Journal of Hellenic Studies.*
- Latomus. Latomus revue d'études latines.*
- MSGsÜ. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.*
- Phoenix. Phoenix. The Journal of the Classical Association of Canada.*
- RLA. Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie.*